

Prof. zw. dr hab. Halina Buk
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Katedra Informatyki i Rachunkowości Międzynarodowej

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pt. „Aport przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części w świetle prawa bilansowego” autorstwa Pani Elżbiety Sobów napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Edwarda Nowaka

Podstawą formalną sporządzenia recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – prof. dr hab. Ewy Stańczyk-Hugiel z dnia 29.06.2018 r.

1. Ocena tematu, celu i układu pracy

Przejawem dokonywanej w ostatnich 30 latach w Polsce transformacji społeczno-gospodarczej jest coraz powszechniejsze dokonywanie istotnych operacji prawnych i handlowych przedsiębiorstwami i zorganizowanymi częściami przedsiębiorstw. Operacje te są wynikiem realizowanych transakcji prywatyzacyjnych, procesów restrukturyzacji, połączenia i podziałów przedsiębiorstw, operacji kupna-sprzedaży czy też obejmowania akcji (udziałów) spółek handlowych. Tego rodzaju operacje mają złożony charakter, zważywszy zwłaszcza na różnorodność przedmiotową elementów składających się na przedsiębiorstwa i ich zorganizowane części. Niemniej istotne są też konsekwencje bilansowe i podatkowe aktywnych stron-uczestników dokonywanych transakcji. Realna gospodarka wymusiła poszerzenie klasycznie pojmowanych w ekonomii poglądów na temat zasobów majątkowych czy towarów. Wiąże się to też z postrzeganiem przedmiotu wkładu niepieniężnego, tzw. aportu, w zamian za obejmowane akcje (udziały) spółek. Zasobem majątkowym będącym przedmiotem transakcji handlowej lub przedmiotem aportu może być nie tylko indywidualny składnik, ale też określona zbiorowość składników, która składa się na przedsiębiorstwo w rozumieniu ogólnoeconomicznym czy też w rozumieniu prawa cywilnego. Powyższe oznacza, że aport przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części należy rozpatrywać dwojako: jako transakcję majątkową oraz jako transakcję kapitałową. Dla każdego zakresu przedmiotowego aportu w ramach różnego rodzaju transakcji należy zastosować inne zasady wyceny zasobów

majątkowych, występują inne konsekwencje w prezentacji sprawozdań finansowych, a także są inne skutki podatkowe dla każdej ze stron transakcji.

Zakres możliwych transakcji, których przedmiotem są przedsiębiorstwa lub zorganizowane części przedsiębiorstw jest bardzo szeroki. Zawężenie przez Doktorantkę badań do aportu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części w świetle prawa bilansowego jest jak najbardziej uzasadnione. Mając powyższe przesłanki na uwadze, należy uznać podjęty temat pracy doktorskiej za ciekawy i ważny dla rozwoju teorii rachunkowości, tym bardziej, że wyniki zrealizowanych badań mają duże walory praktycznej użyteczności dla przedsiębiorców i inwestorów.

Podjęty przez doktorantkę problem badawczy, sprowadzający się do rozpoznania problemów z zakresu prawa bilansowego związanych z ujęciem aportu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części w księgach rachunkowych i prezentacji w sprawozdaniu finansowym jest ważny z następujących powodów:

1. konieczności zdefiniowania zdolności aportowej przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części;
2. złożoności składników składających się na przedsiębiorstwo lub jego zorganizowane części;
3. mnogości metod wyceny wartości przedsiębiorstwa, a więc niejednoznaczności ustalenia wartości przedmiotu aportu w postaci przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części;
4. istotnych skutków w kształtowaniu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki przejmującej przedmiot aportu w związku z zastosowaniem szczególnego rozliczenia księgowego objętych udziałów w innych spółkach.

Autorka pracy doktorskiej koncentruje uwagę na kwestiach wyceny wartości przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz na rozwiązaniach bilansowych przeprowadzenia operacji aportowej, dając temu jednoznacznie wyraz w przyjętej tezie pracy.

Struktura pracy doktorskiej, liczącej łącznie 202 strony standardowego tekstu, jest adekwatna dla osiągnięcia sformułowanych celów. Składają się nań: wstęp, trzy zasadnicze rozdziały związane ściśle z tematem pracy, zakończenie, wykaz wykorzystanej dobrze dobranej literatury i aktów normatywnych, spis tabel i spis rysunków. Nie ma rozdziałów czy podrozdziałów mało związanych z tematem pracy.

2. Ocena merytoryczna pracy

Wszystkie zasadnicze rozdziały rozprawy doktorskiej są merytorycznie zwarte i w całości stanowią spójne kompendium wiedzy na temat aportów przedsiębiorstw z perspektywy rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Nie ma rozdziałów czy podrozdziałów mało związanych z tematem pracy.

Rozdział pierwszy pt. „Istota aportu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz zdolności aportowej” wprowadza w prawne i ekonomiczne aspekty złożonych aportów. Zważywszy, że przedmiotem badań są tylko aporty przedsiębiorstw lub zorganizowanych części przedsiębiorstw, zasadnym jest szerokie wyjaśnienie już na początku rozdziału rozumienia kategorii ‘przedsiębiorstwa’ oraz ‘zorganizowanej części przedsiębiorstwa’. Za punkt wyjścia przyjęto definicję przedsiębiorstwa podaną w kodeksie cywilnym. Dalej przytoczono różne wyjaśnienia tej kategorii w doktrynie prawnej. Autorka eksponuje poglądy prawników przyjmujących stanowisko, że przedsiębiorstwo jest dobrem niematerialnym, i z takim stanowiskiem się bardziej utożsamia (s. 11). Dla równowagi przytaczania w pracy doktorskiej poglądów innych badaczy, pożądanym byłoby także nieco szersze skomentowanie poglądów akcentujących składniki materialne jako podstawowe składające się na przedsiębiorstwo.

Jeżeli chodzi o zorganizowaną część przedsiębiorstwa, to przywołano definicje podane w ustawach o podatku dochodowym (CIT i PIT). Poszerzono komentarz dotyczący zobowiązań wchodzących w skład zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Z punktu widzenia prawa podatkowego, równie ważne są pozostałe elementy wymienione w tych definicjach. Potwierdzają to chociażby orzeczenia i interpretacje organów skarbowych dla konkretnych przypadków wnoszonych aportów w postaci zorganizowanej części przedsiębiorstwa.

Dużo miejsca poświęcono wyjaśnieniu zdolności aportowej wkładów niepieniężnych w formie przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Z punktu widzenia prawa bilansowego jest to kwestia zasadnicza. Zdolność aportowa określa właściwość określonych praw majątkowych i rzeczowych z punktu widzenia wniesienia ich do spółki jako aport. Regulacje prawne dla różnego rodzaju form organizacyjno-prawnych podmiotów gospodarczych nieco odmiennie określają możliwy przedmiot aportu. Określenie zdolności aportowej wymaga subiektywnej oceny, gdyż kodeks spółek handlowych nie określa co może być przedmiotem aportu, lecz co nim nie może być. W rozprawie doktorskiej dobrze usystematyzowano pozytywne i negatywne kryteria oceny oraz zakres przedmiotowy aportu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części w spółkach handlowych i w spółkach cywilnych na podstawie

doktryny prawnej i bilansowego spojrzenia. Uwzględniono także odpowiednie regulacje Unii Europejskiej. Te ostatnie są szczególnie ważne dla prawnej ochrony kapitału. Dobrym tokiem logicznym Autorka przeszła od zdolności aportowej wkładów niepieniężnych do zdolności bilansowej, która oznacza możliwość ujęcia w bilansie danego wkładu, stosując oczywiście nadrzędną zasadę rachunkowości finansowej – zasadę podwójnego zapisu. Można zgodzić się też z innymi doktrynami (przywołana literatura niemiecka, s. 29), negującymi przerzucenie oceny zdolności aportowej wkładu niepieniężnego na płaszczyznę bilansową. Każde państwo określa swoje regulacje sprawozdawczości finansowej, w tym formalne wymogi sporządzania bilansu. Generalnie, przeprowadzona w pracy krytyczna analiza prawnych regulacji w przedmiocie wkładów niepieniężnych jest wartościowa i potwierdza przytaczaną za literaturą przedmiotu tezę, że prawo spółek handlowych i innych podmiotów jest w tej materii lakoniczne (s. 15). Treść merytoryczna podrozdziału 1.2.3. jest nieco mało uporządkowana, występują „przeskoki myślowe” od transakcji na całych przedsiębiorstwach do transakcji indywidualnymi składnikami majątku. Niepotrzebne są powtórzenia definicji przedsiębiorstwa, które rozwijano w podr. 1.1. Z treści podrozdziału 1.3., poświęconego prawnym regulacjom aportu przedsiębiorstwa i jego zorganizowanej części, nie wynika jednoznaczne stanowisko Autorki, czy w skład aportu przedsiębiorstwa wchodzi wyłącznie aktywa w rozumieniu prawa rachunkowości, czy też szerzej rozumiane składniki majątkowe, w tym m.in. zobowiązania. Brakuje syntetycznego zestawienia porównawczego tej kwestii według różnych praw przedmiotowych (handlowego, cywilnego, rachunkowości, podatkowego).

Drugi rozdział jest bardzo znaczący merytorycznie, gdyż traktuje o wycenie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części na potrzeby aportu. W pierwszej części tego rozdziału wprowadzono w pojęcie i koncepcje wyceny przedsiębiorstwa w ogóle. Ideą przewodnią jest traktowanie przedsiębiorstwa jako towaru. Niezrozumiała jest jednak teza postawiona na s. 45 dotycząca odbiegania w Polsce od ww. idei. Wskazywany model niemiecki prawdopodobnie Autorka wiąże już z technikami wyceny przedsiębiorstw. Praktyka wyceny wartości przedsiębiorstw ewoluowała od okresu przed 1989 r. i po 1989 r., a zwłaszcza w czasie istotnego rozwoju rynku kapitałowego w Polsce. W związku z powyższymi czasami brakuje w pracy oceny najbardziej aktualnej praktyki wyceny przedsiębiorstw, a przedstawiono wyniki badań sprzed 20 lat mają już wymiar historyczny. Dzisiaj teoria i praktyka przedmiotowej wyceny w Polsce nie odbiega już od praktyk stosowanych w krajach wysoko rozwiniętych (s. 48). Autorka dokonała dobrego przeglądu przesłanek, modeli i technik wyceny przedsiębiorstw na podstawie wiodącej literatury przedmiotu. Scharakteryzowano ograniczenia oraz zalety i wady stosowania niektórych

metod wyceny, zwłaszcza tych, które zaleca się w polskich standardach (Powszechnych Krajowych Zasadach Wyceny) i regulacjach prawnych związanych z procesem prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Wartościowa jest praktyczna weryfikacja wyceny zorganizowanej części przedsiębiorstwa spółki ALFA S.A., stanowiącej przedmiot aportu. Autorka przyjęła tezę, że „...wyrazem aktualnej rynkowej wartości przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części jest kapitał zgromadzony w przedsiębiorstwie..”, przy czym ten kapitał postrzega jako kapitał realny w postaci zasobów bilansowych i kapitał intelektualny (s. 84). Odniesiono się do determinant mających wpływ na zastosowane metody wyceny. Do wyceny aportu zastosowano 2 metody z grupy metod majątkowych. Szerszą paletę metod wyceny przyjęto do wyceny wartości nieruchomości oraz maszyn i urządzeń technicznych, które są powszechnie stosowane przez rzeczoznawców majątkowych.

Odrębny podrozdział (p. 2.3.2.) poświęcono wycenie marki przedsiębiorstwa i znaku firmowego. W miarę szczegółowo opisano przyjętą procedurę wyceny, obszar badania rozpoznawalności firmy na rynku i obszar badania nazwy firmy i znaku firmowego. Nie jest czytelne, na ile wyodrębniono wartość intelektualną wycenianej zorganizowanej części przedsiębiorstwa od wartości intelektualnej całej spółki ALFA, zwłaszcza że wcześniej nie naświetlono partycypacji tej zorganizowanej części przedsiębiorstwa w całym przedsiębiorstwie. Dokonana wycena marki przedsiębiorstwa i znaku firmowego jest profesjonalna, zastosowane metody są adekwatne do pozycji rynkowej przedsiębiorstwa, a jest ich wiele do wyboru.

Z podrozdziału 2.4. poświęconego wycenie kapitału ludzkiego można by w ogóle zrezygnować. Niepotrzebne są tutaj powtórzenia definicji przedsiębiorstwa i zorganizowanej części przedsiębiorstwa, gdyż w żadnej z tych definicji nie wymieniono *explicite* takiego składnika jak kapitał ludzki. Bezdyskusyjnym jest to, że kapitał ludzki jest istotnym składnikiem szeroko rozumianego kapitału przedsiębiorstwa oraz że wielu badaczy zajmuje się pomiarem kapitału ludzkiego. Jednakże w teorii i praktyce wyceny aportu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części nie rekomenduje się ekstra wyceny kapitału ludzkiego. Tego rodzaju kapitał jest pośrednio uwzględniony przy zastosowaniu dochodowych metod wyceny aportu.

W trzecim rozdziale odniesiono się do ewidencyjnych i sprawozdawczych problemów związanych z aportem przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części. Polskie czy międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej nie poświęcają ekstra uwagi kwestiom wkładów niepieniężnych, pozostaje więc odpowiednie stosowanie regulacji ogólnych, dających dość dużą swobodę interpretacyjną. Rozwinięcie tego

zagadnienia jest jak najbardziej pożądane. Słusznie pomija się w rozprawie opis podstaw ewidencji księgowej aportów, lecz szerzej odnosi się do najbardziej istotnych szczegółowych problemów z punktu widzenia prezentacji w sprawozdaniu finansowym. Należą do nich m.in.: ujęcie różnicy pomiędzy wartością księgową a wartością rynkową aportu, amortyzacja zidentyfikowanych przejętych w ramach aportu aktywów, ustalanie różnic kursowych dotyczących przejętych rozrachunków i środków pieniężnych, a także rozliczenie odroczonego podatku dochodowego. Autorka jednocześnie prezentuje sposoby rozwiązania tych kwestii ewidencyjnych i sprawozdawczych na przykładzie badanej spółki „Alfa” SA.

Szczególnie ważna jest wycena wartości rynkowej przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa stanowiących aport, w dalszej kolejności ustalenie i rozliczenie różnicy pomiędzy tą wartością a wartością księgową. Autorka krytycznie ocenia prezentowane w niektórych pozycjach literatury i czasami stosowane w praktyce podejście do ujęcia różnicy między tymi dwiema wartościami (nadwyżki wyceny aportu) jako przychody przyszłych okresów do momentu sprzedaży akcji (udziałów). Podane uzasadnienie wydaje się słuszne, gdyż powyższe rozwiązanie sugeruje niepewność jednostki obejmującej akcje co do okresu realizacji przychodów, albo o mało realnej wycenie. Autorka optuje za dokonywaniem odpisu aktualizującego (nie dopowiedziano na s. 138 o jaki składnik aktywów chodzi, ale na kolejnych stronach już jest to dookreślone). Warto jednak nadmienić, że na s. 143 wycenę rzeczoznawcy uważa się za wiarygodną, z czym można polemizować. Z tezą, że wiarygodność wyceny akcji potwierdzają dokumenty zewnętrzne (np. akt notarialny) też można polemizować, pamiętając o zasadzie nadrzędności treści merytorycznej nad formą. Pomijając te kwestie dyskusyjne, faktem jest, że te alternatywne rozwiązania wpływają na sumę bilansową, a w ślad za tym wartości wszystkich wskaźników finansowych uwzględniających wartość aktywów czy wartość kapitałów. W wystarczającym zakresie rozwinięto konsekwencje bilansowe alternatywnych metod wyceny objętych akcji (udziałów), co także ma wpływ na kreowanie obrazu sytuacji finansowej jednostki.

Pozytywnym jest, że dla kompletnego rozwinięcia problemów sprawozdawczych aportu przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa, stosowną część pracy poświęcono kwestiom podatkowym. Odniesiono się do najbardziej aktualnych regulacji podatkowych obowiązujących od 1 stycznia 2018 r., mających na celu ograniczenie tzw. optymalizacji podatkowej m.in. przy operacjach na aportach.

Pewnym mankamentem rozdziału trzeciego jest brak wyraźnego wskazania (np. w tytułach niektórych podrozdziałów i ich wprowadzeniach) czy rozważa się problemy jednostki przejmującej aport przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części (to już jest

podr. 3.2.), czy jednostki obejmującej akcje (udziały) w zamian za aport (to jest podr. 3.1.). Na przykładzie badanej spółki, przejmującej aport zorganizowanej części przedsiębiorstwa, zweryfikowano rozliczenie aportu. Poprzedzono to stosownym komentarzem o charakterze porównawczym różnych standardów rachunkowości. Dobrze byłoby jednak poznać stanowisko Autorki, które rozwiązania rachunkowości są właściwsze w zakresie rozliczenia wartości firmy ujawnianej przy przejęciu przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części?

Dobrze są zaprezentowane wątpliwości Autorki co do ujęcia różnic kursowych naliczanych od inwestycji finansowych i rozrachunków objętych w ramach aportu przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Uwzględniono zarówno aspekty wpływu na wartość pozycji bilansowych, jak i na wynik finansowy jednostki przejmującej aport, a także interpretacje podatkowe w tej materii. W podr. 3.5. dotyczącym odroczonego podatku dochodowego Autorka zajmuje stanowisko w kwestii wartości zorganizowanej części przedsiębiorstwa, z którym można się zgodzić. Zważywszy, że nie dookreślają tego regulacje podatkowe, a jest istotne dla ustalenia różnic przejściowych na podatek dochodowy, rozwinięcie tego wątku wnosi pewną wartość dodaną pracy doktorskiej.

Zakończenie pracy doktorskiej liczące ponad 4 strony jest wystarczające i wyczerpujące. Doktorantka dokonała syntetycznej reasumpcji wyników badań teoriopoznawczych i praktycznych. Wskazała jednoznacznie, w której części pracy i w jaki sposób udowodniła tezy badawcze i osiągnęła zamierzone cele. Można było zestawzić w formie listy kwestie kontrowersyjne związane z transakcjami aportowymi, które przecież omawiano w pracy, co tym bardziej potwierdziłoby zasadność podjętych badań i wartościowe wyniki dociekań.

3. Ocena formalnej strony pracy

Praca jest napisana starannie, poprawnym językiem i stylem, z nielicznymi niedookreśleniami. Przytaczane w pracy treści są dobrze udokumentowane, mają miejsce liczne powołania na właściwe pozycje literatury przedmiotu. Występują jednak pewne drobne mankamenty, jak np.:

- w rozdziale trzecim kilkakrotnie nieślusnie używa formy osobowej, np. 'wartość majątku wykazujemy', 'udziały możemy wycenić';
- błędy „literówki”, np. na s. 147 „...ustawa o rachunkowości definiuje wartości firmy”;
- kilka niepoprawności w pisarstwie czasowników osobowych (s. 182).

4. Konkluzja

Uważam, że recenzowana rozprawa doktorska jest wartościową pracą naukową, wnosi wartość dodaną do teorii rachunkowości finansowej i rachunkowości podatkowej, a nadto ma duże walory aplikacyjne. W literaturze przedmiotu brak jest zwartej publikacji na temat chociażby zbliżony do tematu pracy doktorskiej. Także w literaturze czasopiśmienniczej czy w standardach rachunkowości częściej porusza się problematykę rachunkowości aportów w postaci jednostkowych składników majątku, nie zaś aportów przedsiębiorstw lub zorganizowanych części przedsiębiorstw.

Stwierdzam, że założone cele naukowe rozprawy osiągnięto oraz udowodniono prawdziwość sformułowanych głównych tez badawczych.

Przedstawione w recenzji uwagi merytoryczne bądź formalne, a także wskazanie na dyskusyjność niektórych tez stawianych w pracy, nie umniejszają generalnej pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej. Doktorantka wykazała predyspozycje badacza naukowego, umiejętności krytycznej analizy poglądów innych badaczy czy też przedmiotowych przepisów prawnych.

Recenzowana rozprawa spełnia wszystkie wymogi stawiane pracom doktorskim przez ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (ze zm.) oraz uzasadnia nadanie mgr Elżbiety Sobów stopnia doktora w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse.

Na podstawie powyższego wnoszę o dopuszczenie Pani Elżbiety Sobów do publicznej obrony pracy doktorskiej.

Halina Brak

Katowice, 29 sierpnia 2018 r.